



SKEPPSÅS KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Skeppsås församling
Mjölby kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2003*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se



SKEPPSÅS KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Skeppsås församling
Mjölby kommun
Linköpings stift
Östergötlands län*

SKEPPSÅS KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Skeppsås församling

Mjölby kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	4
Bakgrund och syfte	4
Inventeringens upplägg och rapport	4
Översiktskarta	5
Skeppsås kyrkogård	5
Kyrkogårdens omgivning	6
Utdrag ur häradskartan	6
Skeppsås kyrka	6
Kyrkogårdens historik	7
Beskrivning av kyrkogården	11
Översiktlig beskrivning av växtlighet mm-Karta	13
Källor och litteratur	16
Bilagor	17
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	17
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, karta	18
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, lista	19
Fotografier	21

INLEDNING

Bakgrund och syfte

Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar med mera och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Från kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information. Hur begravningsplatsens kulturhistoriska värde ska skyddas och vårdas regleras i "Lagen om kulturminnen m.m. KML (SFS 1988:950)" och "Begravningslagen

(SFS 1990:1144)". Av lagstiftningen framgår att tillstånd krävs av länsstyrelsen bl a för att väsentligt ändra begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 (KML 4 kap. 13§). Vidare säger lagen: "Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats." (Begravningslagen 7 kap. 37 §)

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdarna och begravningsplatserna inom stiftets östgötadel. Denna rapport utgör en delrapport i detta arbete. När arbetet har slutförts kommer materialet att sammanställas för respektive län och för stiftet i sin helhet. Inventeringen bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen. Arbetet påbörjades år 2002 och omfattar kyrkogårdar som brukas och förvaltas av Svenska kyrkan. Inventeringen gäller kyrkogårdar som fortfarande är i bruk och omfattar en kulturhistorisk bedömning, en beskrivning av kyrkogårdens utformning samt en kortfattad beskrivning av exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse. Gravvårdar i kyrkobyggnaden ingår inte i inventeringen. Projektet inrymmer inte en fullständig genomgång av den aktuella kyrkans arkiv eller andra centrala arkiv. För att få lokalhistoriska eller personhistoriska grunder för den kulturhistoriska bedömningen har lokalhistoriskt insatta personer intervjuats i viss mån.

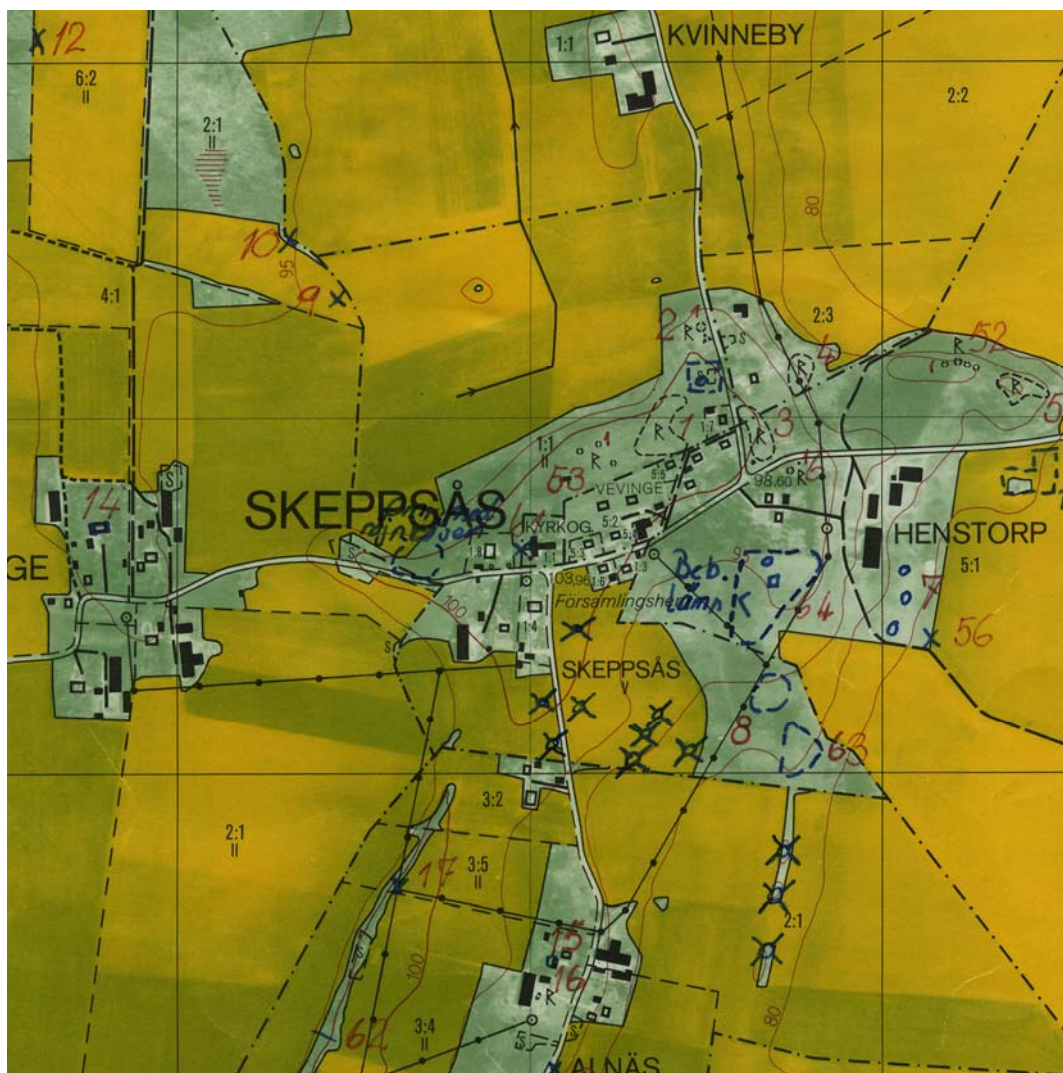
Inventeringens syfte är:

- Att öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården.
- Att ta fram ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna och begravningsplatserna.
- Att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag för stiftets kyrkogårdar och begravningsplatser som samtidigt blir en samlad dokumentation av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- Att ta fram ett arbetsredskap för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden.

Inventeringens upplägg och rapport

Arbetet är uppdelat i en fältdel, en del som omfattar genomgång av Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv, viss litteraturgenomgång och sammanställning av en kortfattad rapport för respektive kyrkogård. Rapporten är uppdelad både i en allmän beskrivning av kyrkogårdens karaktär och en beskrivning av respektive kvarter eller område. Därpå följer en förteckning med exempel på gravvårdar av kulturhistoriskt

intresse samt en bildbilaga. Förteckningen, som är gjord i databasen Excel, innehåller identifikationsuppgifter och kulturhistoriska noteringar. En närmare beskrivning av databasens uppbyggnad och uppgifter finns i anslutning till förteckningen. Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Olle Hörfors och arbetet sker i samråd med Linköpings stift och Länsstyrelsen i Östergötlands län samt i en referensgrupp för den stiftsövergripande inventeringen. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, i respektive församling/kyrkliga samfällighet samt på Östergötlands länsmuseum.



Utdrag ur ekonomiska kartans blad 085 52 Vallerstad. Kyrkogården ligger i bildens mitt. Kartan visar kyrkogårdens läge på en markant ås i ett utpräglat slättområde. Nord och nordöst om kyrkogården är omfattande forntida gravfält markerade.

SKEPPSÅS KYRKOÅRD

Kyrkogården är belägen på en östvästlig åssträckning relativt högt i landskapet. Från den finns en vid utsikt över landskapet framförallt mot norr och söder.

Kyrkogården har en närmast kvadratisk utbredning med kyrkan placerad centralt.

Kyrkogårdens omgivning

Väster om kyrkogården finns en parkering och bortom den före detta prästgården. I söder går landsvägen och söder om denna ligger Skeppsås före detta skola. I öster ligger villabebyggelse och lite längre bort en verkstad. Norr om kyrkogården öppnar sig en vid betesmark som hyser ett omfattande järnåldersgravfält och närmast kyrkan grunderna efter ett rivet torp.



På häradskartan från 1870-talet syns kyrkogården i mitten av bilden. Bebyggelsen är huvudsakligen koncentrerad till byarna Veringe, Henstorp Alnäs och Kvinneby utanför själva kyrkbyn. Till byn hör skola och fattighus.

Skeppsås kyrka

Skeppsås kyrka är ursprungligen en liten romansk kyrka, troligen uppförd under 1100-talets senare del. Kyrkan är tillbyggd med ett kor i tegelgotik under senmedeltid varvid också kryssvalv uppfördes.

Kyrkan byggdes till kraftigt på 1700 talet. År 1748 uppfördes en sakristia på norra sidan av kyrkan. Senare under 1750-talet byggdes en korsarm till på södra sidan. Samtidigt med nykyrkans uppförande raserades också långhusets kryssvalv.

De två kyrkklockorna är sedan 1912 placerade i "klockbodens" övre del. Klockorna hängde tidigare i en stapel, som stod i sydöstra hörnet av kyrkogården. Klockboden byggdes antagligen redan under medeltiden som kyrkobod (tiondebod), vilken år 1781 apterades till sockenmagasin för spannmål vilket det fungerade som i närmare 100 år. Numera fungerar boden som gravkapell.

Kyrkan har flera medeltida klenoder: Altarskåpet är ett nordtyskt arbete från 1400-talet, triumfkrucifixet från 1200-talet samt en madonnabild från 1300-talet. Även den medeltida dopfunten av kalksten är bevarad (utom den ursprungliga foten). Vid altarskåpet finns en träställning med en sanctusklocka, som brukades under den katolska tiden och fram till 1700-talet.

Många präster, som tjänstgjort i Skeppsås och Älvestad har sina gravvårdar på kyrkogården. Bland dessa kyrkoherden Per David Widegren (1829-49), som åren 1817 och 1828 gav ut "Ny beskrivning öfver Östergötland", ett arbete i två delar. En liten, anspråkslös vård är rest över Widegrens grav i kyrkogårdens sydöstra hörn. Av de andra kan nämnas Prostarna Johan Fogelstrand, död 1808, Ekenberg, död 1818, Karl Pettersson, död 1867, Moselius, död 1887 och J A Ekdal, död 1910.

Senaste större restaurering av kyrkan ägde rum 1968–69. Varvid också en arkeologisk undersökning som kunde fastställa läge för kyrkans ursprungliga kor och absid gjordes.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets websida.

Det kan antas att kyrkogården sedan medeltiden vuxit fram runt kyrkan.

En tidigmedeltida gravhäll med runinskrift fanns på Broocmans och Widegrens tid i kyrkan. Denna är nu försvunnen. Stenen har legat som lock till en tidigmedeltida gravkista och tillhör den allra första kristna tiden. Stenen har få motsvarigheter, närmast jämförbara monument är en fragmentariskt bevarad gravhäll från grannkyrkan i Fornåsa.

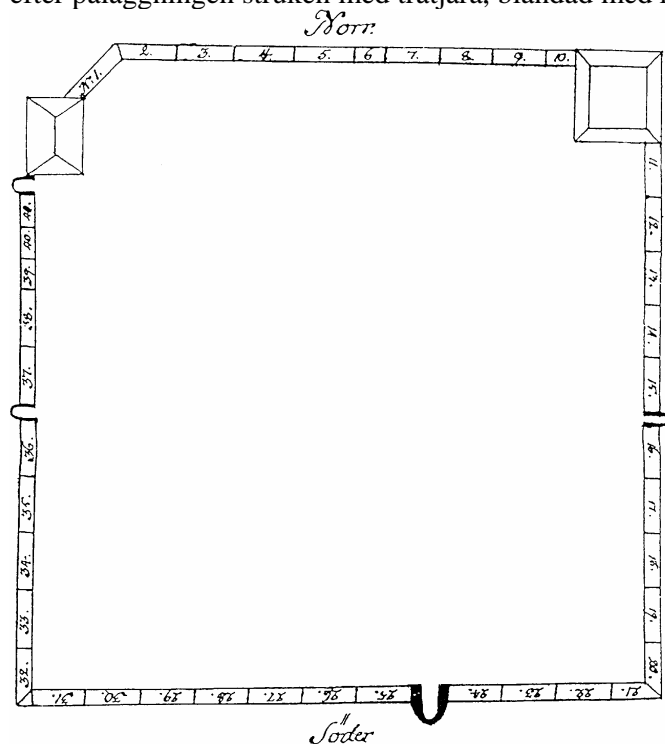
Texten har tolkats av både Broocman själv (som också ritade av den) och av Brate och Wessén:

ehr:liggr:brutta:a:inastadnum:ok:giloh:bidum:vara:batr:noter:diera:sahl:til:ro:ok:tillada:
allum:kristnam:shalum” enl Brate och Wessén översatt med ”Här ligger Brodde till
Himstad och Gillög, Bedjom vårt fader vår för deras själ till ro och hugnad för alla
kristna själar” Himstad i detta fall borde kunna identifieras med byn Rimstad i
Skeppsås socken.

På kyrkogården står tre mycket välbevarade gravvårdar från 1600- talet uppställda. En av dessa är av den för Östergötlands typiska kölbågetypen.

I början av 1900-talet ansågs den befintliga klockstapeln, som var placerad i kyrkogårdens sydöstra hörn, vara i mycket dåligt skick. Tanken var att en kyrkobod skulle byggas om till klockbod och gravkapell och att klockorna skulle flyttas dit från klockstapeln. Boden kan eventuellt ha haft ett medeltida ursprung och haft funktionen som tiondebod. Efter 1781 har den använts som sockenmagasin. Den gamla kyrkobodens väggar visade sig vid närmare undersökning 1911 vara i mycket dålig kondition. De revs och nya murar uppfördes av betonggjutning med hälften cementbruk

och hälften kalkbruk jämte singel och "procentsten". Byggnaden försågs med spåntak, efter påläggningen struken med trätjära, blandad med kimrök.

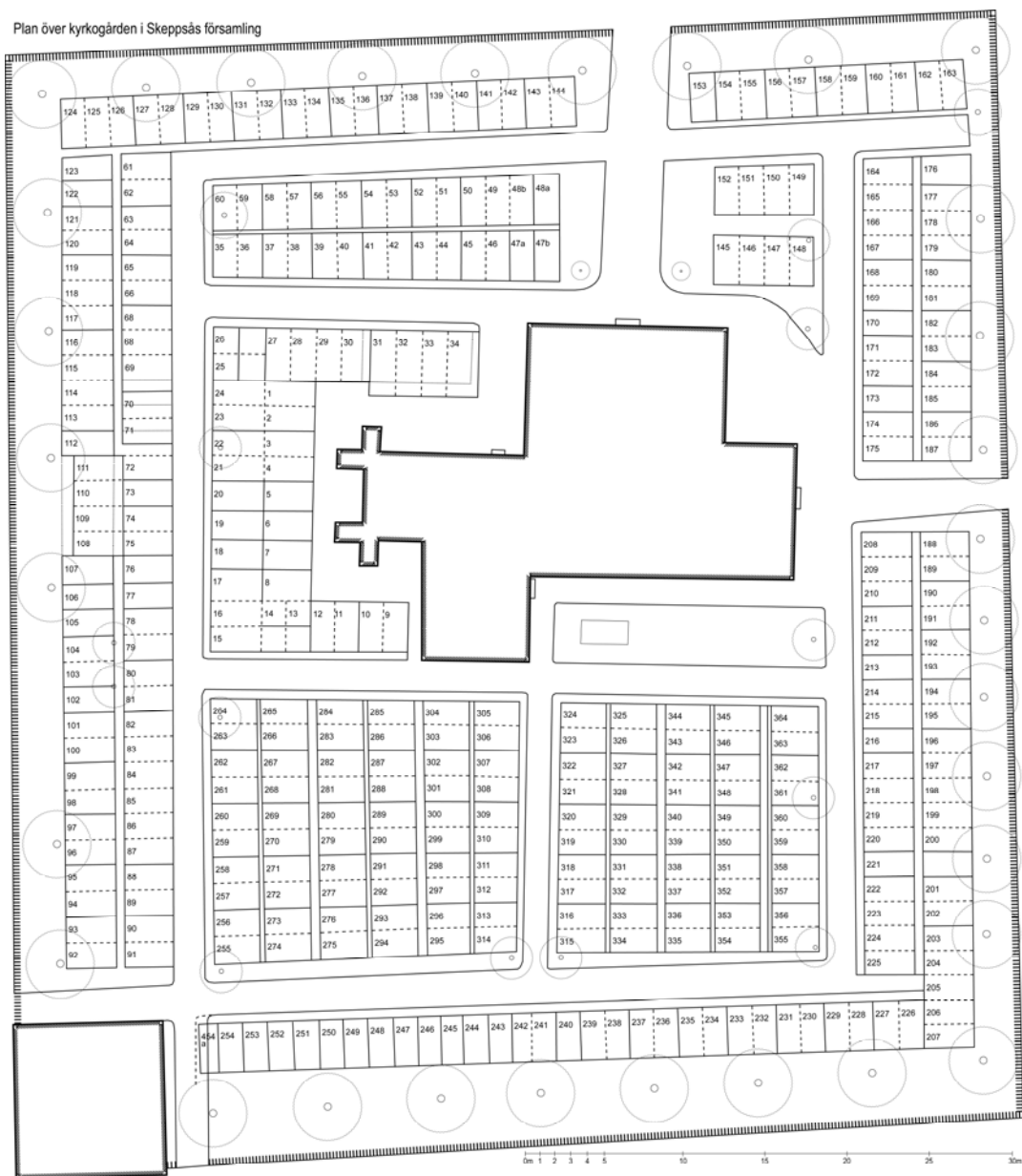


Från socknen finns en karta visande den uppdelning av underhållet av kyrkmuren som var tilldelat de olika gårdarna i socknen under 1700-talet. Av kartan framgår att kyrkogården hade ett delvis annorlunda utseende än idag. Det nordvästra hörnet av den är infällt och på platsen står en byggnad, sannolikt ett gravkapell eller en tiondebod. Kyrkogården hade också fler ingångar, bland annat i öster och väster. Medan den nuvarande öppningen i nordöst saknades.



Flygfoto över Skeppsås kyrka 1935 (Östergötlands läns museums bildarkiv). Tomten öster om kyrkan är helt obebyggd. Den kraftigt uppväxta trädkransen döljer större delen av kyrkogården. Norr om kyrkan syns taket till det nu förevunna torpet, vars grund ännu är tydlig.

Plan över kyrkogården i Skeppsås församling



Skeppsås kyrkogård
 Plan renritad efter original från 1940-talet, Lasse Norr, Östergötlands länsmuseum.

I övrigt finns inte mycket information om äldre förhållanden på kyrkogården går att få tag på i källorna. Av äldre bilder finns bara det ovan återgivna flygfotot från 1935.

1949 gjordes dock en omfattande dokumentation av kyrkogården, som fotograferades ur alla upptänkliga vinklar. Materialet ligger i läns museets arkiv. Av fotona kan ses att inga dramatiska förändringar ägt rum. Av det stora antal björkar som finns på bilderna som en slags inre trädkrans finns dock bara ett fåtal kvar. Likaså har en del av det mycket stora antalet grusgravar försvunnit.

Den gällande gravkartan är från 1952 och fortfarande giltig med undantag för någon enstaka detalj.



Skeppsås kyrka och kyrkogård 1949. (Östergötlands läns museums bildarkiv) Bilden tillhör en serie bilder tagna på kyrkogården samma år. Den sydöstra delen av kyrkogården som syns på bilden är delvis kraftigt omändrad och flera av de gravar med grusplan och låga häckar som syns på bilden är borttagna. Detta till trots det stora antalet bevarade gravar av denna typ som finns på just Skeppsås kyrkogård.

Beskrivning av kyrkogården

Kyrkogården är liten och består endast av ett enda kvarter.

Allmän karaktär

Liten högt belägen landskyrkogård. Karaktären skapas främst av trädkrans och mur, den lilla kyrkan och främst av de många bevarade äldre vårdar som fortfarande står på plats. Behovet att ersätta äldre stenar förefaller ej ha varit särskilt stort över tid. Klar tendens till familjeindelning av platserna.

Omgärdning

Kyrkogårdsmur omger kyrkogården på alla sidor. Utsidan består av ca 3 skift av ca 0,4 x 1 m stor sten med sprängmärken. Rikligt med kilsten har använts för att passa in stenen. Insidan består av en bred grässlänt in mot kyrkogården. En del gravar ligger i slantningen.

Västra muren: Utsidan består av ca 3 skift av ca 0,4 x 1 m stor sten med sprängmärken. Rikligt med kilsten har använts för att passa in stenen. Insidan består av en bred grässlänt in mot kyrkogården

Norra muren: Utsidan består av ca 3 skift av ca 0,4 x 1 m stor sten med sprängmärken. Rikligt med kilsten har använts för att passa in stenen. Insidan består av en bred grässlänt in mot kyrkogården

Östra muren: Utsidan består av ca 3 skift av ca 0,4 x 1 m stor sten med sprängmärken. Rikligt med kilsten har använts för att passa in stenen. Insidan består av en bred grässlänt in mot kyrkogården

Södra muren: Utsidan består av ca 3 skift av ca 0,4 x 1 m stor sten med sprängmärken. Rikligt med kilsten har använts för att passa in stenen. Insidan består av en bred grässlänt in mot kyrkogården

Innanför muren finns en högt uppväxt trädkrans.

Ingångar:

Mot väster och parkeringen finns en ingång med en enkel smidesgrind med spjälor och bågformat överstycke avslutat med små urnor. Under bågen finns ett löpande hundmönster med löv. Spjäldekor i två nivåer, den undre radens spjälor avslutade med små urnor. Nederst finns ett mönster med kors med mittknoppar. Grindstolpar av kalksten med huggspår av mejsel. De är svagt triangelformade.

I söder finns huvudgrinden som är en pargrind i smidesjärn med spjälor. Spjälorna finns i två nivåer med bredare avstånd i nederdelen. Spjälorna avslutas som spjutspetsar i respektive överliggande stycke. Överstycket är bågformat. Grinden står mellan kraftiga fyrsidiga grindstenar av granit med platta överstycken.

Invid klockboden finns ett avbrott i kyrkomuren genom vilket trädgårdsavfallet transporteras ut.

Vegetation

Kyrkogården omges av en trädkrans av högt uppväxta lövträd på alla sidor utom den norra, där träden i trädkransen är förhållandevis unga.

I väster står 3 lindar och 3 lönnar.

I norr 4 lindar.

I öst 3 gamla och en ung lind.

I söder 1 lind, 3 rönnar och 1 lönn.

Inne på kyrkogården står på ömse sidor koret står 2 ståtliga ornäsbjörkar.

Framför södra kyrkporten bildar två höga smala tujor port.

I den inre sydvästra delen av kyrkogården finns tre formklippta idegranar.

I den inre sydöstra delen av kyrkogården finns en nordsydligt löpande , ca 1 m hög, oxbärshäck mellan gravvårdarna.

Kring koret och långhuset finns på södra sidan tre små formklippta buskar av berberis och chersmin samt två mindre syrenträd.

Den inre och yttre delen av den yttre östra gravraden separeras av en 0,6 m hög tujahäck.

I den inre norra delen av kyrkogården finns nord-sydligt löpande system av häckar. Från öster: först tre stycken cirka 0,8 m höga tujahäckar, därefter två stycken cirka 1,0 m höga oxbärshäckar. Inne i denna del av kyrkogården växer också tre stycken rundklippta idegranar.

Gångsystem:

Grusgångar av naturgrus löper från grindarna i väster och söder fram till respektive ingång i kyrkan.

Kring kyrkan löper på kyrkogårdskartan en kringgående grusgång runt hela byggnaden, vilken också breddas till en mindre rektangulär (dock oregelbundet avslutad längst i sydväst) grusplan sydväst om kyrkan. Numera är denna grusgång igenplanterad med gräsmatta kring kyrkans kor och sakristia.

Runt kyrkogården löper också en kringgående gång, lämnande i väst och öst dubbla och i nord och syd enkla gravrader mellan sig och kyrkogårdsmuren.

Slutligen går ytterligare en grusgång i öst- västlig riktning över hela kyrkogården strax norr om sakristian.

Gravvårdstyper

Kyrkogården innehåller ett stort antal bevarade, ofta tidiga 1800-talsvårdar på ursprunglig plats. En av dessa rest över prosten Widegren, författare till ”ny beskrivning över Östergötland”.

På kyrkogården finns ett relativt stort antal bevarade stenramsgravar och ett flertal höga smala vårdar från förra sekelskiftet. Det finns en klar tendens till familjevisa placeringar vilket lett till mycket lång kontinuitet på ett par platser och rena familjemonument på andra.

Avvikande vårdar som sarkofager och metallkors finns liksom en stor vård i form av ett avbrutet livsträd finns. De stora äldre vårdarna är företrädesvis grupperade öster och väster samt i viss mån söder om kyrkan.

Norr om kyrkan har den allmänna linjen stått. De flesta stenarna är ersatta av yngre breda vårdar (1960-tal och framåt).

Minneslund

-

Byggnader

Den så kallade klockboden, idag använd som gravkapell står i kyrkogårdens nordöstra hörn. Byggnaden består av en kvadratisk bottenvåning på stenfot med tjärat spåntak. Byggnaden är sannolikt den medeltida tiondeboden. På taket uppfördes på 1700- talet ett klocktorn t trä.

Övrigt

Tre stycken 1600-talsgravstenar står uppställda på kyrkogårdens sydvästra del. Samtliga i mycket gott skick.



Gravsten från 1600- talet av kölbågetyp. Skeppsås kyrkogård.

En runsten, eller snarare runristad häll (Ög 29 hos Brate och Wessén) har funnits i kyrkan . Den är numera försvunnen.

Kulturhistorisk bedömning

Skeppsås kyrka och kyrkogård med klockbod, murar, grindar och trädkrans bildar en väl sammanhållen miljö med mycket höga kulturhistoriska värden. Klockboden har ett äldre ursprung och har troligen tidigare delvis haft andra funktioner. Kyrkogårdsmuren är relativt dominerande i den småskaliga kyrkomiljön, liksom den väl uppvuxna trädkransen. Träden i trädkransen visar på det parkideal som blev vanligt på landsortskyrkogårdarna framför allt under 1800-talet. Till kyrkogården leder två dekorerade grindar i järnsmide, där den södra grinden är en mer påkostad pargrind, som markerar kyrkans huvudingång.

Grusgången runt kyrkogården understryker kyrkogårdens indelning och rygghäckarna i norr bidrar till denna dels mer strikta karaktär. Norr om kyrkan har de enkla s k linjegravarna funnits och det är vanligt i länet att dessa delar lagts om vid mitten av 1900-talet och fått ett tidstypiskt strikt utseende med rygghäckar.

Det finns en klar tendens till familjevisa placeringar på kyrkogården vilket lett till mycket lång kontinuitet på ett par platser och rena familjemonument på andra. De mer påkostade gravarna visar på en indelning av kyrkogårdarna som har varit mycket vanlig åtminstone sedan andra delen av 1800-talet, då de mer påkostade gravarna placerades invid kyrkogårdsmuren eller i kvarterens ytterkanter. På kyrkogården finns en stor familjegrav omgärdad med staket av järnsmide. Här finns också ett relativt stort antal bevarade stenramsgravar och några gravar omgärdade med tujahäck. Järnstaket var en mer påkostad form av omgärdning. Omgärdning med häckar av tuja eller buxbom har varit mycket vanligt liksom omgärdning med stenram. Omgärdning med stenramar verkar ha blivit vanligt från 1920-talet. En del av de omgärdade gravarna har kvar sin äldre grustäckning. Grustäckta gravar var tidigare mycket vanliga på länets kyrkogårdar, men de har ofta lagts om till gräsgravar.

Enskilda gravvårdar kan ha ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde. Det kan gälla ålderdomliga gravvårdar, gravvårdar med person- eller lokalhistoriskt värde eller gravvårdar av en speciell typ eller hantverksmässigt utförande. Det gäller bl a de äldre gravvårdarna från 1600-talet, som eventuellt kan stå på ursprunglig plats. Här finns också flera tidstypiska enkla gravvårdar från 1800-talet i rödaktig kalksten. Kyrkogården innehåller ett stort antal bevarade, ofta tidiga, 1800-talsvårdar på ursprunglig plats. En av dessa är rest över prosten Widegren, författare till ”ny beskrivning över Östergötland”. Bland gravvårdar av speciell typ märks de båda rikt dekorerade gjutjärnskorsen från sent 1800-tal, avbrutet livsträd, s k bautasten och sarkofag. Titlar säger mycket om bl a traktens näringsliv. På kyrkogården i Skeppsås är titeln lantbrukare vanligt förekommande. Det är vanligt för jordbruksbygder med titlarna lantbrukare och hemmansägare. Här är emellertid just titeln lantbrukare vanligare än på andra motsvarande kyrkogårdar.

Källor:

- Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimiliutgåva 1993.
- Brate E. Östergötlands runinskrifter. Stockholm 1911.
- Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
- Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering.
Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
- Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.
- Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen
Stockholm 1855.
- Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska
kyrkogårdar. 2001.
- Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919. Theorell A, Wästberg P, Wadsjö H
(red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
- Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817.
Andra bandet 1828. Faksimiliutgåva 1993.
- Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter: Kyrkogårdsvaktmästare Jan Lekander.

www.lantmateriet.se.

<http://www.kulturarvostergotland.se/> Östgötabild.

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som av olika anledningar bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 ska föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande så som material, konstnärligt utförande eller till en person med person- eller lokalhistoriskt intresse. I inventeringen ingår i de flesta fall enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det trävårdar, smidda järnkors eller gravvårdar i kalksten från 1600-talet som är inställda i kyrkan, gravkapellet eller klockstapeln. Dessa har naturligtvis oftast ett mycket stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. Att gravnumren ofta börjar med "0" beror på att datorn ska kunna sortera materialet i rätt ordning. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer: "ÖLM 1, ÖLM 2 o s v".

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, håll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

